

บทที่ 6

ลักษณะและการกระจายรายได้ของกลุ่มคนยากจน

การเปลี่ยนแปลงของระบบเกษตรกรรมที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบวิถีการดำรงชีวิตของคนในพื้นที่ตามมาเป็นอย่างมากเนื่องจากแบบแผนการเพาะปลูกของครัวเรือนมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตด้านอื่นด้วยเช่นกัน หากมองในลักษณะองค์รวมของระบบการดำรงชีวิตนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหารและความเป็นอยู่ ทั้งนี้ระบบการผลิตสมัยใหม่ที่กลายเป็นระบบการผลิตเด่นในปัจจุบัน ได้ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมของคนในชุมชนที่เกิดจากความแตกต่างกันในฐานทรัพยากรการผลิตของครัวเรือนและลักษณะกลยุทธ์ในการปรับตัวของแต่ละครัวเรือนของเกษตรกรในพื้นที่ การศึกษาในบทนี้จึงมุ่งเน้นที่จะอธิบายเกี่ยวกับหัวข้อดังต่อไปนี้

- ภาพรวมในพื้นที่ด้านลักษณะการกระจายตัวของประชากรในกลุ่มฐานะร่ำรวย ปานกลาง และยากจน การจำแนกฐานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกรในพื้นที่ ตลอดจนลักษณะของครัวเรือนในแต่ละกลุ่ม
- สาเหตุความยากจน หลักเกณฑ์กำหนดกลุ่มคนยากจน ลักษณะของกลุ่มคนยากจนในชุมชน จำนวน และการจำแนกกลุ่มย่อยในกลุ่มคนยากจน เพื่ออธิบายคำจำกัดความของลักษณะความยากจนของแต่ละชนเผ่าในพื้นที่ว่ามีความแตกต่างหรือคล้ายคลึงกันเพียงใด

6.1 การจำแนกฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในชุมชน

การศึกษาถึงด้านระดับฐานะทางเศรษฐกิจของประชากรในกลุ่มหมู่บ้านตัวอย่างทำโดยวิธีการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และจำแนกกลุ่มประชากรด้วยวิธีการ wealth raking ซึ่งเป็นหลักการวิเคราะห์ที่ใช้การเปรียบเทียบลักษณะความแตกต่างของครัวเรือนในชุมชน ผลจากการจำแนกทำให้เราสามารถอธิบายถึงลักษณะฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกรของแต่ละกลุ่มได้ และสามารถบ่งบอกถึงมาตรฐานทางด้านความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของแต่ละกลุ่มฐานะว่ามีความคล้ายคลึงหรือความแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด จากการศึกษากลุ่มเกษตรกรตัวอย่างซึ่งเป็นครัวเรือนเกษตรกรชนเผ่าม้งจำนวน 100 ครัวเรือน และครัวเรือนเกษตรกรชนเผ่ากะเหรี่ยงจำนวน 144 ครัวเรือน ได้ผลการศึกษาดังนี้

สำหรับภาพรวมในระดับชนเผ่าม้งจะพบว่า จากเกษตรกรชนเผ่าม้งในหมู่บ้านตัวอย่าง จำแนกเป็นครัวเรือนร่ำรวยจำนวน 45 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 45 รองลงมาคือ ครัวเรือนปานกลางจำนวน 35 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 35 และครัวเรือนยากจนจำนวน 20 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 20 แต่กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างชนเผ่ากะเหรี่ยง จำนวน 144 ครัวเรือน สามารถแยกได้ว่ามีครัวเรือนฐานะร่ำรวย

เพียง 15 ครั้วเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 10.4 ครั้วเรือนฐานะปานกลาง 95 ครั้วเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 66 และครั้วเรือนยากจนจำนวน 34 ครั้วเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 23.6 จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นทำให้เราสามารถเปรียบเทียบระดับเศรษฐกิจของของชนเผ่าได้ว่า ชนเผ่าม้งมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่ากะเหรี่ยงเนื่องจากการกระจายตัวของครั้วเรือนเกษตรกรรมของม้งมีมากในกลุ่มฐานะร่ำรวย แต่หากเราพิจารณารวมทั้งหมด พบว่าครั้วเรือนฐานะร่ำรวยจำนวน 60 ครั้วเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 25 ครั้วเรือนฐานะปานกลางจำนวน 129 ครั้วเรือนหรือคิดเป็นร้อยละ 53 และครั้วเรือนฐานะยากจนจำนวน 54 ครั้วเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 22 ทำให้เราทราบได้ว่าในความเป็นจริงนั้นลักษณะครั้วเรือนเกษตรกรรมส่วนใหญ่ในพื้นที่ถูกระบุว่าเป็นคนที่มีฐานะปานกลาง รองลงมาคือ ครั้วเรือนที่มีฐานะรวย และยากจนตามลำดับ

ตารางที่ 6.1 การจำแนกฐานะทางเศรษฐกิจของครั้วเรือนในพื้นที่

หมู่บ้าน	ครั้วเรือน (จำนวนและร้อยละ)		
	ฐานะร่ำรวย	ฐานะปานกลาง	ฐานะยากจน
ชนเผ่าม้ง			
ม่อนยะเหนือ	31	9	7
ม่อนยะใต้	2	13	5
ม่อนยะกลาง	2	4	4
ม่อนยะใหม่	10	9	4
	45 (45%)	35 (35%)	20 (20%)
ชนเผ่ากะเหรี่ยง			
แม่แฮเหนือ	10	63	30
ป่าเกี๊ยะน้อย	5	32	4
	15 (10.4%)	95 (66%)	34 (23.6%)
รวม	60	129	54
ร้อยละ	25	53	22

ที่มา : การสำรวจ, 2544

ลักษณะครัวเรือนเกษตรกรตามฐานะทางเศรษฐกิจ

ครัวเรือนฐานะร่ำรวย กลุ่มครัวเรือนเกษตรกรร่ำรวยของชุมชนมีจำนวน 60 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 25 ของกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด ครัวเรือนเหล่านี้จะมีความได้เปรียบทั้งทางด้านฐานทรัพยากรการผลิตเพียงพอ เช่น ที่ดินมีมากกว่า 30 ไร่ เป็นต้น มีความสามารถในการจัดการด้านการผลิตและตลาด ทักษะความรู้และความสามารถในการสื่อสารตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ มีการยอมรับเกษตรเชิงพาณิชย์ตั้งแต่ช่วงเริ่มแรกและค่อยๆขยายการผลิตจากเดิมทำให้มีแนวโน้มที่จะได้ผลตอบแทนทางเกษตรเพื่อการค้ามากขึ้นตามลำดับและยังคงปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภคเช่นกัน การสะสมทรัพย์สินในคนรุ่นลูกหลานมีมาก โดยเฉพาะสิ่งอำนวยความสะดวกสบายซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงฐานะทางการเงินได้เป็นอย่างดี เช่น โทรศัพท์ เครื่องเสียง ตู้เย็น จานรับสัญญาณดาวเทียม รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เป็นต้นซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสินค้าใหม่จากร้านค้าทั้งสิ้น หากเปรียบเทียบระดับเงินออมของครัวเรือนจะมีจำนวนมากกว่าครัวเรือนฐานะอื่นๆ เนื่องจากมีรายได้หมุนเวียนตลอดปีทั้งจากภาคการเกษตรและอาชีพนอกภาคการเกษตร เช่น การค้าขาย เป็นต้น การกู้ยืมเงินของครัวเรือนมีวัตถุประสงค์เพื่อการลงทุนเป็นหลักซึ่งจะได้รับการพิจารณาเงินกู้ที่สูงเนื่องจากได้รับความเชื่อมั่นในการชำระคืนจากแหล่งเงินกู้ต่างๆ และผลตอบแทนที่ได้ในการลงทุนแต่ละครั้งมักเป็นเงินจำนวนมาก

กลุ่มครัวเรือนฐานะปานกลาง จำนวน 129 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 53 ของกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด ลักษณะของครัวเรือนเกษตรกรเหล่านี้จะมีฐานทรัพยากรการผลิต การจัดการด้านการผลิตและการตลาดในระดับรองลงมาจากรับรองจากรับรองที่ดินจะอยู่ประมาณ 15 – 30 ไร่ ทำให้ขนาดการลงทุนไม่มากเท่ากับครัวเรือนร่ำรวย ระบบการเกื้อกูลกันทางสังคมในกลุ่มเครือญาติช่วยเกื้อกูลกันในการดำรงชีวิตด้านต่างๆ ในระดับสูง โดยเฉพาะด้านการผลิตภาคเกษตร ทั้งยังชีพและการค้า นอกจากนี้กลุ่มครัวเรือนเหล่านี้จะมีอาชีพเสริมได้แก่ การรับจ้างที่ได้ค่าตอบแทนสูงเนื่องจากเป็นงานที่อาศัยทักษะความสามารถเฉพาะด้าน เช่น อาชีพช่างไม้และช่างก่อสร้าง การรับจ้างตัดแต่งกิ่งไม้ผล เป็นต้น หรืออาชีพเสริมที่ต้องใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องทุ่นแรง เช่น การรับจ้างไถนา หรือเป็นงานที่ต้องใช้ยานพาหนะ เช่น การรับจ้างขนส่งพืชผลไปยังตลาดข้างล่าง เป็นต้น ด้านการถือครองทรัพย์สินนั้นมีลักษณะที่สามารถพิจารณาได้ทั่วไป คือ บ้านเรือนมีการสร้างในลักษณะมั่นคงถาวร แนวโน้มการถือครองเครื่องใช้ไฟฟ้าและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ มากขึ้นกว่าระดับความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ โทรศัพท์ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เตารีด เป็นต้น เงินออมของครัวเรือนส่วนใหญ่มีความเพียงพอสำหรับการลงทุนและใช้จ่ายยามจำเป็น แต่อย่างไรก็ตามเงินทุนหมุนเวียนเพื่อลงทุนในการผลิตบางส่วนจะได้อาจมาจากการกู้ยืมเช่นกัน

ครัวเรือนฐานะยากจน มีจำนวน 54 ครัวเรือน หรือร้อยละ 22 ของกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนเกษตรกร ครัวเรือนเหล่านี้มักเป็นกลุ่มที่มีข้อจำกัดทางฐานทรัพยากรการผลิตอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น แรงงาน ที่ดิน หรือเงินทุน เป็นต้น ซึ่งทรัพยากรที่สำคัญที่สุดได้แก่ ที่ดิน ครัวเรือนยากจนมีที่ดินเฉลี่ยเพียง 9 ไร่เท่านั้นทำให้มีผลต่อขนาดการเพาะปลูกที่ต่ำกว่าครัวเรือนฐานะอื่นๆ นอกจากนี้แรงงานของครัวเรือนมักขาดแคลนในขณะที่จำนวนวัยฟุ้งเฟ้อมีจำนวนมากทำให้อาหารหรือรายได้จากการผลิตเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำ การเกื้อหนุนของเครือข่ายที่มีอยู่นั้นเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยในการกลุ่มครัวเรือนเหล่านี้ โดยเฉพาะแรงงานในภาคการเกษตรเพื่อยังชีพ นอกจากนี้อาชีพนอกฟาร์มของครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่ คือ การออกรับจ้างในภาคการเกษตร ซึ่งเป็นรายได้หลักของครัวเรือน ด้านการถือครองทรัพย์สินมักอยู่ในระดับเพียงขั้นพื้นฐานเพื่อการยังชีพชีวิตเท่านั้น เช่น บ้าน เครื่องนุ่งห่ม สัตว์เลี้ยง เป็นต้น ความเป็นอยู่จึงค่อนข้างจะมีลักษณะดั้งเดิมมากกว่ากลุ่มครัวเรือนฐานะอื่นๆ

จึงอาจสรุปได้ว่าครัวเรือนในชุมชนทุกกลุ่มนั้นยังมีรูปแบบวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน โดยยังคงพึ่งพาการเกษตรเป็นหลัก แต่ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างนั้นอยู่ตรงที่จำนวนฐานทรัพยากรของครัวเรือนทั้งจำนวนแรงงาน ขนาดที่ดิน และจำนวนเงินทุน ซึ่งส่งผลต่อขนาดการผลิตโดยตรง โดยความสามารถในการเข้าถึงแหล่งปัจจัยการผลิตและการจัดการทางการตลาดที่แตกต่างกันเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อความสามารถในการผลิตเช่นกัน อีกทั้งในแต่ละกลุ่มยังมีการพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากขึ้นโดยผู้ที่มีฐานะดีจะมีแนวโน้มในการพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากขึ้นตามด้วยเช่นกันแต่อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่ยังคงมีระบบการพึ่งพาทางเครือข่ายเป็นสิ่งที่ยึดมั่นสนับสนุนวิถีการดำรงชีวิตของครัวเรือนต่างๆ อยู่ทำให้ช่วยลดความรุนแรงของความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้เป็นอย่างดี

ตารางที่ 6.2 เกณฑ์กำหนดลักษณะคนตามสถานะเศรษฐกิจในชุมชน

ปัจจัย	กลุ่มครัวเรือน			รวม
	จน	ปานกลาง	รวย	
สภาพครัวเรือน	หลายครัวเรือนมีผู้สูงอายุหรือเป็นหญิงหม้าย เป็นหัวหน้าครัวเรือน แรงงานขาดแคลนและมีภาวะพึ่งพิงจำนวนมากกว่าวัยแรงงาน	หัวหน้าครัวเรือนเป็นชายหนุ่มในวัยแรงงาน แรงงานเพียงพอและสามารถทำงานได้หลายอย่าง ภาวะพึ่งพิงมีจำนวนน้อยหรือเท่ากับจำนวนวัยแรงงาน	หัวหน้าครัวเรือนมักเป็นชายวัยแรงงาน และมีแรงงานจำนวนมาก สามารถแบ่งไปทำงานได้หลายอย่าง ภาวะพึ่งพิงมีจำนวนน้อย	
ความรู้ / การศึกษา	หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่ได้เรียน มีความสามารถในการพูดและฟังภาษาไทยได้บ้าง	หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาเบื้องต้น สามารถพูดและอ่านภาษาไทยได้ รุ่นลูกหลานบางครัวเรือนได้เข้าเรียนสูงกว่าชั้นบังคับกายนอกพื้นที่	หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับ สามารถพูด ฟัง อ่าน และเขียนภาษาไทยดี รุ่นลูกหลานได้เข้าเรียนสูงกว่าชั้นบังคับกายนอกพื้นที่	
กิจกรรมทางสังคม	ไม่ค่อยมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมและการรวมกลุ่ม	สมาชิกในครัวเรือนมีการเข้าร่วมกิจกรรม	สมาชิกในครัวเรือนมีการเข้าร่วมกิจกรรม	
วงเงินกู้กองทุนหมู่บ้าน	ไม่ได้เลย - 5,000 บาท/ครั้ง	ประมาณ 10,000 – 15,000 บาท/ครั้ง	ประมาณ 10,000 – 15,000 บาท/ครั้ง	
ข้าวมื้อบริโภค	ข้าวมื้อผลิตได้ไม่เพียงพอกินเลย	ข้าวมื้อผลิตพอทั้งปี	ข้าวมื้อผลิตพอทั้งปี ซึ่งอาจจะซื้อเพิ่มได้	

ตารางที่ 6.2 เปรียบเทียบกลุ่มมาตรฐานเศรษฐกิจในชุมชน(ต่อ)

ปัจจัย	กลุ่มครัวเรือน			รวม
	งาน	ปานกลาง	รวย	
ที่ดิน	มีที่ดินเพียง 3-4 ไร่ ไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกและพักดิน สภาพที่ดินเป็นมกลาดชัน และเสื่อมโทรมอาศัยเพียงน้ำฝน	มีที่ดิน 10-20 ไร่ เพียงพอต่อการเพาะปลูกหรือเครื่องสูบน้ำเพื่อเพาะปลูกตลอดปี	มีที่ดินมากกว่า 20 ไร่ เพียงพอต่อการเพาะปลูกและพักดิน มีพื้นที่ราบและคอกนมมีแหล่งน้ำเพื่อเพาะปลูกตลอดปี	
อาชีพ	ปลูกข้าวไว้บริโภคในแปลงไม่ผลขนาดเล็ก ออกรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพหลัก อาจจะมีการเพาะปลูกพืชผักเพื่อขายในขนาดเล็ก	ปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภค ปลูกพืชผักขายเป็นอาชีพหลัก(จ้างแรงงานเมื่อจำเป็น) และมีอาชีพนอกฟาร์ม เช่น ก้ายหรือรับจ้างที่ได้เงินตอบแทนสูงในบางครั้ง เป็นต้น	อาชีพในภาคการเกษตร(จ้างแรงงานจำนวนมาก) อาชีพนอกฟาร์ม เช่น ค้ายขายในชุมชน เป็นต้น	
รายจ่าย	มีเพียงค่าใช้จ่ายขั้นพื้นฐานเป็นหลักเท่านั้น เช่น ค่าอาหาร ค่าเล่าเรียนบุตร ค่าเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น	มีค่าใช้จ่ายขั้นพื้นฐานเป็นหลักและสินค้าฟุ่มเฟือยแต่ไม่มากนัก	มีค่าใช้จ่ายทั้งขั้นพื้นฐานและสินค้าฟุ่มเฟือย	

ตารางที่ 6.2 เปรียบเทียบกลุ่มตามฐานเศรษฐกิจในชุมชน (ต่อ)

ปัจจัย	กลุ่มครัวเรือน		
	เงิน	ปานกลาง	รวย
หนี้สิน	เป็นหนี้เพื่อการบริโภคเป็นหลัก มีจำนวนน้อยแต่ไม่สามารถใช้หนี้คืนได้ในระยะสั้น	เป็นหนี้เพื่อการลงทุนขนาดกลาง เช่น กองทุนหมู่บ้าน สามารถใช้หนี้คืนได้ตามกำหนด	เป็นหนี้เพื่อการลงทุนก้อนใหญ่ แต่สามารถชำระหนี้คืนได้ตามกำหนด
การลงทุนการผลิต	ลงทุนเพื่อการเพาะปลูกระยะสั้นขนาดเด็ก ลงทุนปลูกไม้ผลซึ่งผลิตเพียงเริ่มให้ผล	ลงทุนเพื่อการเพาะปลูกระยะสั้นขนาดใหญ่ และจำนวนหลายรอบต่อปี ลงทุนปลูกไม้ผลจำนวนมาก	ลงทุนเพื่อการเพาะปลูกระยะสั้นขนาดใหญ่อะไรหลายรอบต่อปี ลงทุนปลูกไม้ผลขนาดใหญ่และให้ผลผลิตนานแล้ว
สัดส่วนเงินเพื่อความมั่นคง	ส่วนใหญ่เลี้ยงแค่ไก่และสุกรจำนวนน้อย	เลี้ยงไก่ สุกร และโคกระบือ 5 - 6 ตัว	เลี้ยงไก่ สุกร และอาจมีการเลี้ยงโคกระบือจำนวนมากกว่า 10 ตัว
ช่องทางอาหาร	มีเครือข่ายที่ช่วยเหลือกันไม่มาก หรือช่วยเหลือได้เล็กน้อยเพราะยากจนเหมือนกัน	มีเครือข่ายดีมากและสามารถพึ่งพากันได้ดี	มีเครือข่ายดีจะมีฐานะดีเหมือนกันและพึ่งพากันได้ดี
สุขภาพอนามัย	มักจะมีสมาชิกในครัวเรือนมักมีโรคประจำตัวหรือเจ็บป่วยต้องใช้เงินและเวลาในการรักษาสูง อาจจะมีสมาชิกติดยาเสพติดหรือเสียชีวิตจากการติดยาเสพติด	สุขภาพอนามัยหรือป่วยบ้างเล็กน้อย	สุขภาพอนามัยดีหรือป่วยบ้างเล็กน้อย

6.2 หลักเกณฑ์ชี้วัดความจน

ในหัวข้อที่ 6.1 ได้เป็นการบอกถึงลักษณะ โดยทั่วไปของแต่ละกลุ่มคนตามฐานะทางเศรษฐกิจ ในหัวข้อนี้จะอธิบายหลักเกณฑ์เพื่อทำการจำแนกกลุ่มครัวเรือนเกษตรกรรมตามฐานะนั้นจำเป็นต้องอาศัย ปัจจัยหลายตัวพิจารณาประกอบกัน แต่สำหรับตัวแปรหรือตัวชี้วัดที่สำคัญในการจำแนกกลุ่มครัวเรือน ต่างๆ ในชุมชนนั้นทั้งชุมชนมั่งและกะเหรี่ยงได้ระบุถึงตัวชี้วัด 4 ประการหลัก อย่างไรก็ตามแต่ละตัวชี้ วัดต่างก็มีความสำคัญที่แตกต่างกันออกไปในชุมชนของมั่งและกะเหรี่ยง อธิบายได้ดังนี้

ข้าว ซึ่งเป็นอาหารขั้นพื้นฐานที่มีการปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนตั้งแต่อดีตจนกระทั่งเป็นการ เพาะปลูกประเพณีวัฒนธรรมของชนเผ่าเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นสิ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมั่นคงทางอาหาร ของครัวเรือนนั้นจึงเป็นเหตุผลในการนำมาเป็นหลักเกณฑ์เบื้องต้นก่อนด้านอื่น ๆ ทั้งชุมชนกะเหรี่ยง โดยจะใช้หลักเกณฑ์นี้พิจารณาควบคู่กับการได้มาของรายได้เพื่อซื้อข้าว หากครัวเรือนใดมีลักษณะที่ไม่ สามารถปลูกข้าวได้เพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปีและต้องออกรับจ้างเพื่อนำเงินมาซื้อข้าวสาร บริโภคครัวเรือนนั้นจะถูกจำแนกในฐานะคนยากจนของชุมชน

จากการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตข้าวและความเพียงพอในการบริโภคแต่ละปี ครัวเรือน ยากถึงร้อยละ 82 ที่ไม่สามารถทำการผลิตข้าวให้เพียงพอต่อการบริโภคและต้องซื้อข้าวเพื่อบริโภค ความรุนแรงในการขาดแคลนข้าวมีความแตกต่างกันออกไปซึ่งพบว่าในกลุ่มครัวเรือนที่มีที่ดินเพียง 1-2 ไร่ นั้นเสี่ยงต่อการขาดแคลนข้าวมากที่สุดทุกปีซึ่งพบว่าครัวเรือนร้อยละ 16.6 ซึ่งเป็นครัวเรือน กะเหรี่ยงทั้งสิ้น แต่เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบมั่งและกะเหรี่ยงกับพบว่ามั่งขาดแคลนข้าวถึงร้อยละ 95 ของชนเผ่าในขณะที่กะเหรี่ยงขาดแคลน 64.7 ของชนเผ่า มั่งมีมูลค่าการผลิตข้าวต่อปีต่ำกว่ากะเหรี่ยง และมั่งมีมูลค่าการซื้อข้าวเพื่อบริโภคต่อปีสูงกว่ากะเหรี่ยงถึง 2.2 เท่า

ครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่จะระบุว่าข้าวที่ปลูกได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภคได้ตลอดใน 1 ปี เนื่องจากผลผลิตต่อ 1 ไร่ ได้ผลผลิตไม่สูงนัก ทำให้ในปัจจุบันนี้มีกลุ่มครัวเรือนยากจนที่ข้าวเพื่อการ บริโภคอย่างเพียงพอตลอดทั้งปีและมีครัวเรือนเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น ไม่มีการซื้อข้าวเพื่อการบริโภคแต่ อีกร้อยละ 76 จำเป็นต้องซื้อข้าวสารเพื่อการบริโภค โดยมีครัวเรือนยากจนร้อยละ 63 จากทั้งหมดที่ต้อง ซื้อจำนวนประมาณ 1 - 500 กิโลกรัมต่อปี และอีกร้อยละ 1.85 เท่านั้นที่มีการซื้อข้าวถึง 1,501 - 2,000 กิโลกรัมต่อปี

การถือครองทรัพย์สิน ได้แก่ ทรัพย์สินต่างๆ ที่ครัวเรือนมีอยู่ทั้งลักษณะและจำนวน เช่น ที่ดิน การเกษตรทั้งปีปัญหาการไม่มีที่ดินทำกินหรือมีไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูก ลักษณะบ้าน โดยพิจารณา จากลักษณะไม้ที่สร้างบ้านจะไม่ถาวร หลังคาหญ้าแฝกหรือสังกะสี และขนาดการปลูกสร้างที่มีขนาดเล็ก ครัวเรือนไม่มียานพาหนะ เครื่องใช้ไฟฟ้าหรือหากมีการถือครองก็จะพิจารณาจากจำนวน ชนิด ยี่ห้อ และลักษณะสภาพว่าใหม่หรือเก่า ในชุมชนกะเหรี่ยงนั้นถือว่าที่ดินเพื่อการเกษตรเป็นเกณฑ์ชี้ วัดที่สำคัญที่สุดในหมวดนี้ รองลงมาได้แก่ลักษณะบ้านเรือน ยานพาหนะ และเครื่องใช้ไฟฟ้า การมีไฟ

ฟ้าใช้ในครัวเรือน แต่ชุมชนมั่งน้นกลับให้ความสำคัญในการชี้วัดหมวดทรัพย์สินโดยให้สำคัญจากยานพาหนะ เป็นอันดับแรก รองลงมา คือ อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า การมีไฟฟ้าใช้ในครัวเรือน จำนวนการถือครองที่ดิน และลักษณะบ้านเรือน ในขณะที่ทรัพย์สินประเภทยานพาหนะและเครื่องใช้ไฟฟ้ากลับเป็นสิ่งที่สามารถบอกได้ถึงฐานะทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจนเนื่องจากมั่งจะมีลักษณะบ้านเรือนและจำนวนที่ดินหลายแปลงคล้ายกัน

อาชีพหลักของครัวเรือน เป็นการแสดงให้ทราบถึงแหล่งรายได้สำคัญของครัวเรือน โดยจะชี้วัดจากอาชีพทั้งในการเพาะปลูกการเกษตรและอาชีพนอกฟาร์ม ในการผลิตทางการเกษตรจะพิจารณาจากประเภท ขนาด และจำนวนรอบการผลิต เช่น ทำการปลูกพืชผักหรือไม้ผล ขนาดพื้นที่ที่ไร่ การปลูกและเก็บเกี่ยวผลผลิตขายก็ครั้งต่อปี ซึ่งการเพาะปลูกพืชเหล่านี้จะสามารถสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนได้เป็นในลักษณะเงินก้อนที่นำเงินมาลงทุนหมุนเวียนซ้ำได้อีกในรอบการผลิตต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง แต่ครัวเรือนยากจนจะมีการผลิตพืชขนาดเล็กและผลิตเพียง 1 – 2 รอบเท่านั้นทำให้เงินที่ได้เป็นเงินก้อนเล็กและไม่ต่อเนื่อง อาชีพนอกฟาร์มในลักษณะแรงงานรับจ้างจึงเป็นหลักเกณฑ์ชี้วัดที่สำคัญของการจำแนกความยากจน โดยกลุ่มคนเหล่านี้มักจะยึดอาชีพนี้เป็นแหล่งสร้างรายได้หลักเพื่อการบริโภคและการลงทุนเพาะปลูก

สำหรับชุมชนทั้งกะเหรี่ยงและมั่งน้น ได้มองว่าหลักเกณฑ์สามารถบ่งบอกถึงฐานะของครัวเรือนนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี โดยระดับความยากจนในชุมชนกะเหรี่ยงจะใช้ความถี่ในการประกอบอาชีพรับจ้างเป็นตัวประเมินหลักเนื่องจากครัวเรือนเหล่านี้มักมีการขาดแคลนที่ดินเพาะปลูกอยู่แล้วทำให้การเพาะปลูกพืชผักเพื่อสร้างรายได้มีขนาดเล็กมากหรือไม่มีเลย ในชุมชนมั่งน้นจะใช้การชี้วัดหมวดนี้พิจารณากลุ่มยากจนเช่นเดียวกัน แต่กลุ่มครัวเรือนยากจนมั่งมีการเพาะปลูกพืชเพื่อการค้าขนาดใหญ่กว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มยากจนกะเหรี่ยงเนื่องจากมีจำนวนที่ดินและแรงงานในครัวเรือนที่มีมากกว่า พบว่าครัวเรือนยากจนร้อยละ 89 ของครัวเรือนทั้งหมดมีอาชีพรับจ้าง เมื่อแยกพิจารณาตามชนเผ่าที่ครัวเรือนยากจนมั่งร้อยละ 80 ของชนเผ่าและกะเหรี่ยงร้อยละ 94 ของชนเผ่า มีการออกรับจ้างเป็นอาชีพสร้างรายได้ของครัวเรือน

เงินทุนและการเข้าถึงแหล่งการกู้ยืม ตัวชี้วัดในหมวดนี้จะพิจารณาตั้งแต่ระดับเงินออมของครัวเรือนไปจนกระทั่งความสามารถในการเข้าถึงแหล่งเงินกู้ ด้านเงินออมจะพิจารณาจากทั้งที่เป็นตัวเงินและสัตว์เลี้ยงซึ่ง โดยส่วนใหญ่แล้วเงินออมของครัวเรือนยากจนจะมีไม่เพียงพอต่อการบริโภคและการลงทุนเพื่อการเพาะปลูกอยู่เสมอทำให้การกู้ยืมเป็นหนทางหนึ่งในการแก้ปัญหาแต่ครัวเรือนยากจนจะมีศักยภาพในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนต่ำกว่าครัวเรือนกลุ่มฐานะอื่นมาก ด้านสัตว์เลี้ยงชี้วัดจากประเภทและจำนวนที่เกษตรกรเลี้ยงเนื่องจากสุกร โค และกระบือเป็นแหล่งออมทรัพย์ที่มีมูลค่าแตกต่างกันออกไปโดยโคและกระบือถือเป็นแหล่งออมทรัพย์ที่มีมูลค่าสูงกว่าสุกรหลายเท่าตัว และครัวเรือนยากจนนั้น

อาจจะไม่มีการเลี้ยงสัตว์เหล่านี้เลยหรืออาจจะเลี้ยงเพียงไก่และสุกรเพียง 1 – 2 ตัวเท่านั้นแสดงให้ทราบว่าครัวเรือนยากจนมีการถือครองสินทรัพย์จำนวนเล็กน้อยเท่านั้น

สำหรับการพิจารณาตัวชี้วัดด้านการกู้ยืมนั้นจะดูทั้งด้านแหล่งและจำนวนการกู้ยืมซึ่งพบว่ามี 2 ประเภท ได้แก่ การกู้ยืมเพื่อบริโภคและลงทุน โดยที่แหล่งการกู้ยืมหลักเพื่อการบริโภค คือ ญาติและเพื่อนบ้านที่สนิทสนม จำนวนเงินที่ขยืมจะขึ้นอยู่กับความจำเป็น เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าอาหาร เป็นต้น ด้านการกู้ยืมเพื่อการลงทุนเป็นสิ่งที่ช่วยจำแนกครัวเรือนยากจนได้โดยพิจารณาจากความสามารถในการกู้ยืม เช่น ในกรณีกองทุนหมู่บ้านหรือสหกรณ์การเกษตรที่อนุมัติให้กู้ได้ในวงเงินต่ำกว่าคนกลุ่มอื่นหรือไม่สามารถกู้ยืมได้เลยเนื่องจากไม่มีหลักทรัพย์หรือผู้ที่กล้าค้ำประกันให้เพราะไม่เชื่อมั่นว่าจะสามารถชำระหนี้คืนได้ จึงอาจถือได้ว่าเป็นกลุ่มครัวเรือนที่เข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ยาก

ซึ่งจะพบได้ว่าทั้งในกลุ่มครัวเรือนกะเหรี่ยงและม้งจะมีเกณฑ์การตัดสินใจตัดสินในหมวดการชี้วัดนี้ที่คล้ายคลึงกัน โดยในชุมชนกะเหรี่ยงนั้นจะพิจารณาจากจำนวนเงินออมของครัวเรือนและการกู้ยืมเพื่อการบริโภคเป็นอันดับแรกเนื่องจากครัวเรือนในฐานะอื่นจะมีเงินออมและมีการกู้ยืมเพื่อบริโภคจากญาติพี่น้องไม่บ่อยเหมือนครัวเรือนยากจน แต่การพิจารณาในด้านการกู้ยืมเพื่อการลงทุนเป็นส่วนประกอบรองจากประการแรกเท่านั้น แต่สำหรับในชุมชนม้งจะพิจารณาด้านการกู้ยืมเพื่อการลงทุนเป็นหลักเนื่องจากม้งจะไม่นิยมกู้ยืมเงินกันเท่าใดนัก และในส่วนของจำนวนสัตว์เลี้ยงมีความสำคัญน้อยที่สุดเนื่องจากลักษณะนี้ครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนมีความคล้ายคลึงกัน พบว่าครัวเรือนยากจนมีเพียงร้อยละ 55 ที่สามารถการกู้ยืมเพื่อลงทุน นอกเหนือจากนั้นจะทำการหาเงินทุนด้วยตนเองจากการขายผลิตของตนเองและการรับจ้างเป็นหลัก

ตารางที่ 6.3 เงินทุนของครัวเรือนยากจน

ครัวเรือนยากจน	แหล่งเงินทุนหลัก	เงินเฉลี่ย (บาท / ปี)	
		เงินลงทุนรวม	เงินกู้ยืม
กะเหรี่ยง	รับจ้าง	9,000	5,000
ม้ง	การขายผลิตและรับจ้าง	16,000	9,947

ที่มา : การสำรวจ, 2544

6.3 การกระจายรายได้ในกลุ่มคนจน

ระดับรายได้เฉลี่ยในกลุ่มคนยากจน

ระดับรายได้ของกลุ่มคนยากจนนั้น ได้มีการพิจารณาระดับรายได้เฉลี่ยของคนยากจนในพื้นที่ ทั้งในรูปของรายได้รวมครัวเรือน รายได้ภาคการเกษตร และรายได้นอกฟาร์ม พบว่าในภาพรวมของคนยากจนทั้งหมดมีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 55,597 บาทต่อครัวเรือนต่อปี โดยพึ่งพารายได้เฉลี่ยจากภาคการเกษตร 34,743 บาทต่อครัวเรือนต่อปี หรือร้อยละ 62.5 และรายได้นอกฟาร์ม 18,868 บาทต่อครัวเรือนต่อปี หรือร้อยละ 37.5 ของรายได้ทั้งหมด และเมื่อกำหนดรายได้เฉลี่ยต่อหัวพบว่าอยู่ที่ระดับ 760 บาทต่อคนต่อเดือน จำแนกออกเป็นรายได้เฉลี่ยจากภาคการเกษตร 590 บาทต่อคนต่อเดือน และรายได้เฉลี่ยจากนอกฟาร์ม 187 บาทต่อคนต่อเดือนเท่านั้น

ตารางที่ 6.4 ระดับรายได้เฉลี่ยของกลุ่มคนยากจน

ประเภทรายได้	ระดับรายได้เฉลี่ย		
	รวมทั้งหมด	ม้ง	กะเหรี่ยง
รายได้ครัวเรือนเฉลี่ย (บาทต่อปี)			
รายได้รวมเฉลี่ยต่อปี	55,597	66,723	49,633
รายได้ภาคการเกษตร	34,743	49,568	26,567
รายได้นอกฟาร์ม	18,868	17,155	23,066
รายได้ต่อคนเฉลี่ย (บาทต่อเดือน)			
รายได้รวมเฉลี่ยต่อปี	760	772	827
รายได้ภาคการเกษตร	475	574	442
รายได้นอกฟาร์ม	258	198	384

ที่มา : การสำรวจ, 2544

การเปรียบเทียบรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนระหว่างกลุ่มคนยากจนชนเผ่าม้งและกะเหรี่ยงพบว่าม้งมีระดับที่สูงกว่ากะเหรี่ยง และพบว่าม้งและกะเหรี่ยงมีสัดส่วนของรายได้จากแหล่งการผลิตในภาคการเกษตรและอาชีพนอกฟาร์มไม่เท่ากัน โดยครัวเรือนม้งจะมีรายได้จากการผลิตภาคการเกษตรมากกว่ากะเหรี่ยง ในขณะที่ครัวเรือนกะเหรี่ยงมีรายได้จากนอกฟาร์มมากกว่าม้งดังตารางที่ 6.4 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าม้งมีรายได้เฉลี่ยที่ 66,723 บาทต่อครัวเรือนต่อปี โดยจำแนกออกเป็นรายได้ที่เกิดจากภาคการเกษตรเท่ากับ 49,568 บาทต่อครัวเรือนต่อปี หรือร้อยละ 74 และรายได้ที่เกิดจากอาชีพนอกฟาร์มเฉลี่ยเท่ากับ 17,155 บาทต่อครัวเรือนต่อปี หรือร้อยละ 26 เท่านั้น สำหรับกะเหรี่ยงมีรายได้

เฉลี่ยที่ 66,723 บาทต่อครัวเรือนต่อปี โดยเป็นรายได้จากการเกษตรเฉลี่ยเท่ากับ 26,567 บาทต่อครัวเรือนต่อปี หรือร้อยละ 54 และรายได้จากนอกฟาร์มมากถึง 23,066 บาทต่อครัวเรือนต่อปี หรือร้อยละ 46

แต่เมื่อพิจารณารายได้เฉลี่ยต่อหัวของคนจนทั้งชนเผ่าม้งและกะเหรี่ยงนั้น พบว่าชนเผ่ากะเหรี่ยงกลับมีระดับรายได้ที่สูงกว่าม้งเนื่องจากขนาดครัวเรือนที่เล็กกว่าและสมาชิกวัยพึ่งพิงในครัวเรือนมีจำนวนน้อยกว่าเช่นกัน โดยกะเหรี่ยงมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวเท่ากับ 827 บาทต่อคนต่อเดือน ในขณะที่ม้งมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวเท่ากับ 772 บาทต่อคนต่อเดือนเท่านั้น ซึ่งแตกต่างกันไม่มากเท่าใดนัก

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาระดับรายได้เปรียบเทียบกับเส้นความยากจนทั้งในระดับประเทศของปี พ.ศ. 2542 ที่ระดับ 886 บาทต่อคนต่อเดือน และเส้นความยากจนในระดับพื้นที่ของปี พ.ศ. 2543 ที่ระดับ 841 บาทต่อคนต่อเดือน พบว่าทั้งระดับรายได้เฉลี่ยในกลุ่มคนยากจนทั้งหมดและระดับรายได้ที่จำแนกตามชนเผ่า นั้นต่ำกว่าเส้นความยากจนของประเทศทุกกลุ่ม อย่างไรก็ตามการพิจารณาระดับรายได้เฉลี่ยของกลุ่มคนยากจนที่เป็นภาพรวมของความยากจนจะทำให้เราทราบถึงความแตกต่างของกลุ่มคนยากจนในเบื้องต้นก็ตาม แต่การพิจารณาในภาพรวมทั้งหมดยังมีความคลาดเคลื่อนของข้อมูลได้เช่นกัน เนื่องจากในกลุ่มครัวเรือนเหล่านี้ก็ยังคงพบว่ามี ความเหลื่อมล้ำเกิดขึ้นได้เช่นกัน

การกระจายตัวของรายได้ในกลุ่มคนยากจน

การพิจารณาถึงการกระจายตัวของรายได้จะทำให้ทราบถึงความเหลื่อมล้ำที่มีในกลุ่มยากจนด้วยกัน การจำแนกกลุ่มคนยากจนในชุมชนโดยใช้ระดับรายได้เป็นเกณฑ์พิจารณาตั้งแต่กลุ่มครัวเรือนยากจนร้อยละ 20 ที่มีระดับรายได้ต่ำที่สุดไปจนกระทั่งกลุ่มครัวเรือนยากจนร้อยละ 20 ที่มีระดับรายได้สูงสุดของกลุ่มครัวเรือนทั้งหมด ทำการแบ่งพิจารณาใน 2 ระดับ คือ ระดับคนยากจนทั้งหมดในชุมชน และระดับคนยากจนแต่ละชนเผ่า ดังนี้

การกระจายตัวของรายได้ในระดับชุมชน

พบว่าในกลุ่มคนยากจนนั้นยังมีความไม่เท่าเทียมกันของรายได้เกิดขึ้นเช่นกัน โดยสามารถจำแนกกลุ่มคนจนตามระดับรายได้ ออกได้ 5 กลุ่ม ตั้งแต่กลุ่มคนยากจนร้อยละ 20 แรกที่มีรายได้ต่ำที่สุดจนกระทั่งกลุ่มคนยากจนร้อยละ 20 ที่มีรายได้สูงที่สุด โดยแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วยครัวเรือนยากจนทั้งชนเผ่าม้งและกะเหรี่ยงกระจายอยู่ในทุกกลุ่ม ชนเผ่าม้งจะมีสัดส่วนการกระจายตัวที่ใกล้เคียงกัน

ในกลุ่มที่ 1 กับ 2 และกลุ่มที่ 3 กับ 4 ในขณะที่กะเหรี่ยงส่วนใหญ่จะกระจายตัวอยู่ในกลุ่มที่ 3 4 และ 5 ความเหลื่อมล้ำในกลุ่มคนยากจนทั้งหมดนั้น เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบรายได้ระหว่างกลุ่มคนยากจนร้อยละ 20 ที่มีรายได้ต่ำที่สุดซึ่งมีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 23,144 บาทต่อครัวเรือนต่อปี กับกลุ่มคนยากจนร้อยละ 20 ที่มีรายได้สูงที่สุดที่มีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 118,710 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ซึ่งมีความแตกต่างกันสูงถึง 5 เท่าและเมื่อพิจารณารายได้ต่อหัวของกลุ่มคนจนกับเส้นความยากจนนั้นพบว่ามีเพียงกลุ่มคนยากจนร้อยละ 20 ที่มีรายได้สูงที่สุดเพียงกลุ่มเดียวที่มีรายได้สูงกว่าเส้นความยากจนเท่า

นั้น โดยมากกว่าประมาณ 1 เท่า ในขณะที่กลุ่มคนยากจนร้อยละ 20 ที่มีรายได้ต่ำที่สุดมีรายได้ต่ำกว่า
เส้นความยากจนพื้นที่มากถึง 3 เท่า

ตารางที่ 6.5 การกระจายตัวของรายได้ในกลุ่มคนยากจน

กลุ่มคนยากจน	รายได้เฉลี่ย	
	บาท/ครัวเรือน/ปี	บาท/คน/เดือน
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 1	23,144	278
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 2	33,557	399
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 3	45,550	542
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 4	64,555	768
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 5	118,710	1,614

แหล่งที่มา: การสำรวจ, 2544.

การกระจายรายได้ในระดับชนเผ่า

การพิจารณาการกระจายตัวของรายได้ในแต่ละชนเผ่าทั้งม้งและกะเหรี่ยง แสดงให้ทราบว่า
ระดับรายได้ในแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันออกไป รายได้ระดับครัวเรือนนั้น พบว่า คนยากจน
ม้งในกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำสุดอยู่ที่ 23,810 บาทต่อครัวเรือนต่อปีและกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยสูงที่สุดอยู่ที่
132,025 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ซึ่งแตกต่างกัน 5.6 เท่า ขณะที่กะเหรี่ยงในกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำที่
สุดอยู่ที่ 21,238 บาทต่อครัวเรือนต่อปี และกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยสูงที่สุดอยู่ที่ 80,250 บาทต่อครัวเรือนต่อ
ปีซึ่งมีความแตกต่างกันถึง 3.8 เท่า ฉะนั้นในกลุ่มยากจนม้งจึงมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้มากกว่ากลุ่ม
คนยากจนกะเหรี่ยง

ตามตารางที่ 6.6 ในกรณีที่พิจารณาเพียงระดับรายได้ต่อครัวเรือนนั้นม้งจะมีระดับรายได้รวม
เฉลี่ยของเกือบทุกกลุ่มมากกว่ากะเหรี่ยงแต่เมื่อมีการพิจารณาระดับรายได้ต่อหัวเปรียบเทียบกันในแต่ละ
กลุ่มระดับรายได้ของม้งและกะเหรี่ยงแล้ว กลับพบว่ากลุ่มคนยากจนกะเหรี่ยงที่ 1 – 3 จะมีระดับราย
ได้เฉลี่ยที่สูงกว่าม้งเนื่องจากขนาดของครัวเรือนม้งนั้นใหญ่กว่ากะเหรี่ยงอีกทั้งสมาชิกในวัยฟุ้งเฟื่องมี
จำนวนมากกว่ากะเหรี่ยง แต่ในกลุ่มที่ 5 และ 6 ของกลุ่มคนยากจนม้งมีระดับรายได้เฉลี่ยที่สูงกว่า
กะเหรี่ยง สำหรับด้านรายได้กับเส้นความยากจนนั้นพบว่ากลุ่มคนยากจนร้อยละ 20 ที่ 4 และ 5
ของทั้งม้งและกะเหรี่ยงเท่านั้นที่มีระดับรายได้สูงกว่าเส้นความยากจนของทั้งประเทศและพื้นที่

ตารางที่ 6.6 การกระจายรายได้จำแนกตามกลุ่มชนเผ่า

กลุ่มคนยากจน	รายได้เฉลี่ย	
	บาท/ครัวเรือน/ปี	บาท/คน/เดือน
ม้ง		
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 1	23,810	276
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 2	30,328	351
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 3	56,825	658
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 4	90,625	1,049
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 5	132,025	1,528
กะเหรี่ยง		
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 1	21,238	305
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 2	35,409	590
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 3	44,479	741
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 4	54,743	912
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 5	80,250	1,166

แหล่งที่มา: การสำรวจ, 2544.

6.4 องค์ประกอบสำคัญของครัวเรือนยากจน

ในส่วนประกอบด้านอื่นๆ ที่นำเข้ามาพิจารณาร่วมกับด้านรายได้ของครัวเรือนยากจนนั้นได้ทำการจำแนกออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ด้านทรัพยากรการผลิต ลักษณะครัวเรือน และการถือครองทรัพย์สิน เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะองค์ประกอบอื่นๆ ของครัวเรือนยากจน ได้ชัดเจนขึ้น

ด้านทรัพยากรการผลิต

ในการเปรียบเทียบครัวเรือนยากจนออกตามระดับรายได้ตามตารางที่ 6.7 แล้ว พบว่าในส่วน of แรงงาน ที่ดิน เงินทุน มีความแตกต่างกัน โดยในด้านแรงงานเฉลี่ยต่อครัวเรือนนั้นชนเผ่าม้งในกลุ่มที่ 5 มีจำนวนแรงงานมากที่สุด คือ 6 คน รองลงมาคือ กลุ่มที่ 3 มีจำนวนแรงงาน 4 คน และที่เหลือมีจำนวนแรงงาน 3 คนเท่านั้น ในกลุ่มชนเผ่ากะเหรี่ยงที่มีแรงงานจำนวนมากที่สุด คือ กลุ่มที่ 3 และ 5 ที่มีแรงงานเท่ากับ 4 คน และกลุ่มที่เหลือมีแรงงานเฉลี่ยเพียง 3 คนเท่านั้น เมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มม้งและกะเหรี่ยงอาจกล่าวได้ว่ามีความแตกต่างไม่มากเท่าใดนัก การมีจำนวนแรงงานที่มีกว่าจะทำให้มีโอกาสในการจัดสรรแรงงานเพื่อการทำเกษตรและอาชีพนอกฟาร์มได้มากขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน

ด้านที่ดินเฉลี่ยต่อครัวเรือนนั้น พบว่าในกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำจะมีที่ดินน้อยกว่ากลุ่มที่มีรายได้สูงทั้งในกลุ่มของมั่งและกะเหรี่ยง และเมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการถือครองที่ดินระหว่างชนเผ่าแล้ว พบว่ากลุ่มของมั่งจะมีจำนวนที่ดินที่มากกว่ากะเหรี่ยงโดยมั่งในกลุ่มที่ 1 ที่มีรายได้ต่ำที่สุดและในกลุ่มที่ 5 ที่มีรายได้สูงที่สุด มีการถือครองพื้นที่เฉลี่ย 6 ไร่ และ 17 ไร่ ตามลำดับ ในขณะที่กะเหรี่ยงในกลุ่มที่ 1 ที่มีรายได้ต่ำที่สุดและในกลุ่มที่ 5 ที่มีรายได้สูงที่สุด มีการถือครองพื้นที่เฉลี่ย 2 ไร่ และ 11 ไร่ ตามลำดับเท่านั้นจะนั้นคนยากจนมั่งจึงมีความได้เปรียบในการจัดสรรเรื่องการใช้ประโยชน์ของที่ดินมากกว่ากะเหรี่ยง

ในด้านเงินทุนเพื่อการเกษตรเฉลี่ยของครัวเรือนในแต่ละปีนั้น พบว่าความแตกต่างที่เกิดขึ้นในกลุ่มมั่งนั้นสามารถพิจารณาเปรียบเทียบได้โดยในกลุ่มที่ 1 ที่มีรายได้ต่ำที่สุดและในกลุ่มที่ 5 ที่มีรายได้สูงที่สุด มีเงินออมเฉลี่ย 3,750 บาทต่อปี และ 29,500 บาทต่อปี ตามลำดับ มีความเหลื่อมล้ำกันสูงถึง 7.8 เท่า ในขณะที่กะเหรี่ยงในกลุ่มที่ 1 ที่มีรายได้ต่ำที่สุดและในกลุ่มที่ 5 ที่มีรายได้สูงที่สุด มีเงินออมเฉลี่ย 2,429 บาทต่อปี และ 12,500 บาทต่อปี ตามลำดับ ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นนั้นมีเพียง 3.8 เท่า

ตารางที่ 6.7 ปัจจัยการผลิตของครัวเรือนยากจน

กลุ่มคนยากจน	ทรัพยากรการผลิต		
	แรงงานเฉลี่ย (คน/ครัวเรือน)	ที่ดินเฉลี่ย (ไร่/ครัวเรือน)	เงินทุนเฉลี่ย (บาท/ครัวเรือน)
มั่ง			
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 1	3	6	3,750
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 2	3	11	6,250
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 3	4	15	15,000
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 4	3	15	29,500
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 5	6	17	23,000
กะเหรี่ยง			
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 1	3	2	2,429
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 2	3	4	5,788
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 3	4	6	5,714
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 4	3	6	7,143
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 5	4	11	12,500

แหล่งที่มา: การสำรวจ, 2544.

ข้อมูลจากตารางที่ 6.7 ยังแสดงให้เห็นทราบว่าคนยากจนมั่งในกลุ่มที่ 4 มีความได้เปรียบในด้านเงินทุนที่ใช้เพื่อการเกษตรเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นๆ ในชนเผ่า แต่ในกลุ่มที่ 5 นั้นจะมีความได้เปรียบในด้านจำนวนแรงงานการผลิตและจำนวนที่ดินถือครองทำให้ช่วยลดค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงินได้อย่างมาก

องค์ประกอบด้านครัวเรือน

ด้านหัวหน้าครัวเรือนจะมีการพิจารณาทั้งในด้านเพศ อายุ และการศึกษาโดยกลุ่มคนยากจนมั่งจะมีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชายทั้งหมดยกเว้นเพียงกลุ่มที่ 1 เท่านั้นแต่ในชนเผ่ากะเหรี่ยงนั้นมีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิงกระจายอยู่ในทุกกลุ่ม ซึ่งจะมีผลต่อความสามารถในการทำงานและรายได้ของครัวเรือนทั้งการเพาะปลูกของครัวเรือนและอาชีพนอกฟาร์มซึ่งในครัวเรือนที่มีผู้หญิงเป็นหัวหน้าครัวเรือนนั้นมักจะมีรายได้ที่ต่ำกว่าในครัวเรือนอื่นๆ

ตารางที่ 6.8 ค่าเฉลี่ยลักษณะต่างๆ ของครัวเรือน

กลุ่มคนยากจน	ลักษณะในครัวเรือน				
	หัวหน้าครัวเรือนชาย (%ครัวเรือน)	อายุเฉลี่ย (ปี)	การศึกษา (%ครัวเรือน)	สมาชิกในครัวเรือน (คน)	วัยพึ่งพิง (คน/ครัวเรือน)
มั่ง					
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 1	50	32	25	5	3
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 2	100	40	-	7	4
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 3	100	41	25	7	3
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 4	100	47	-	6	3
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 5	100	41	25	11	4
กะเหรี่ยง					
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 1	83	48	-	5	1
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 2	50	43	25	5	2
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 3	71	60	43	5	2
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 4	87	37	14	5	2
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 5	60	43	20	7	2

แหล่งที่มา: การสำรวจ, 2544.

สำหรับด้านอายุเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือนนั้น พบว่าอายุของทุกกลุ่มอยู่ในช่วง 30 – 50 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยแรงงาน ยกเว้นในกลุ่มคนยากจนกะเหรี่ยงกลุ่มที่ 3 เท่านั้นที่หัวหน้าครัวเรือนมีอายุเฉลี่ยเท่ากับ 60 ปี ซึ่งจะมีผลต่อความสามารถในการทำงานของครัวเรือนแต่อย่างไรก็ตามในครัวเรือนเหล่านี้มักจะมีแรงงานของบุตรมาทดแทนเช่นกัน

ด้านการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนพบว่าในกลุ่มคนยากจนกะเหรี่ยงนั้นมีการเข้ารับการศึกษาระบบมากกว่ามั่งซึ่งจะมีผลต่อทักษะความสามารถในการสื่อสารภาษาไทยระดับการอ่านและเขียนอย่างไรก็ตามหัวหน้าครัวเรือนที่ได้รับการศึกษานั้นจะอยู่ในระดับประถมศึกษาเท่านั้น ซึ่งในปัจจุบันพบว่าบุตรหลานในทุกครัวเรือนได้รับโอกาสทางการศึกษาจากรัฐตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ด้านจำนวนสมาชิกเฉลี่ยครัวเรือนนั้น ในกลุ่มคนยากจนมั่งมีแนวโน้มของขนาดครัวเรือนใหญ่ขึ้นตามลำดับกลุ่มรายได้ตั้งแต่กลุ่มที่ 1 – 5 ในขณะที่กะเหรี่ยงมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนค่อนข้างคงที่ และเมื่อเปรียบเทียบขนาดของครัวเรือนแล้วมั่งจะมีขนาดของครัวเรือนที่ใหญ่กว่ากะเหรี่ยง อีกทั้งในด้านจำนวนวัยพึ่งพิงในครัวเรือนมั่งนั้นก็มีจำนวนมากกว่ากะเหรี่ยงเช่นกัน โดยกลุ่มคนยากจนมั่งในแต่ละกลุ่มมีจำนวนวัยพึ่งพิง 3 – 4 คน ในขณะที่กะเหรี่ยงมีเพียง 1 – 2 คนเท่านั้น ซึ่งมีผลต่อจำนวนของรายได้และอาหารเฉลี่ยต่อหัวของสมาชิกในครัวเรือนซึ่งพบว่าเมื่อคำนวณรายได้และอาหารต่อหัวในแต่ละกลุ่มของรายได้กลับพบว่าในภาพรวมนั้นแต่ละคนของครัวเรือนยากจนชนเผ่ากะเหรี่ยงจะได้รับมูลค่าสูงกว่าชนเผ่ามั่ง

องค์ประกอบด้านการถือครองทรัพย์สิน

ในที่นี้จะพิจารณาในระดับสิ่งอำนวยความสะดวกและของใช้ฟุ่มเฟือยต่างๆ เท่านั้นเนื่องจากเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงจำนวนเงินที่คนยากจนสามารถนำมาใช้ได้ นอกเหนือจากการบริโภค โดยในที่นี้มีสินทรัพย์ 4 ประเภท ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ รถยนต์ และรถจักรยานยนต์ ซึ่งสินทรัพย์เหล่านี้จะถูกซื้อในช่วง 1 – 5 ปีหลังมานี้ เมื่อเปรียบเทียบกันในแต่ละระดับรายได้พบว่าการถือครองสินทรัพย์ที่มีมูลค่าการถือครองสินทรัพย์ที่สูงกว่ากะเหรี่ยง แต่เมื่อเปรียบเทียบความเหลื่อมล้ำในด้านมูลค่ารวมของทรัพย์สินทั้งหมดนั้นในกลุ่มคนยากจนกะเหรี่ยงกลับเกิดความเหลื่อมล้ำมากกว่ามั่ง โดยกะเหรี่ยงในกลุ่มที่ 1 มีมูลค่าการถือครองทรัพย์สินเท่ากับ 1,714 บาทต่อครัวเรือนต่อปี และกลุ่มที่ 5 มีมูลค่าการถือครองทรัพย์สินเท่ากับ 10,940 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ซึ่งมีความเหลื่อมล้ำในมูลค่าการถือครองเท่ากับ 6.3 เท่า ในขณะที่กลุ่มคนยากจนมั่งเมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่ 1 มีมูลค่าการถือครองทรัพย์สินเท่ากับ 6,875 บาทต่อครัวเรือนต่อปี และกลุ่มที่ 5 มีมูลค่าการถือครองทรัพย์สินเท่ากับ 35,400 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ซึ่งมีความเหลื่อมล้ำในมูลค่าการถือครองเท่ากับ 5 เท่า

สำหรับในประเภทของทรัพย์สินที่ถือครอง คือ วิทยุ รองลงมาคือ รถจักรยานยนต์ โทรทัศน์ และรถยนต์ ตามลำดับ เนื่องจากวิทยุมีราคาถูกที่สุดทำให้กลุ่มคนยากจนนิยมซื้อวิทยุเพื่อใช้รับฟังทั้ง

ข่าวสารและความบันเทิงต่างๆ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับ โทรทัศน์จะมีการถือครองน้อยกว่าเนื่องจากมีราคาสูงและพบว่าในกลุ่มของกะเหรี่ยงมีการถือครองทรัพย์สินประเภทนี้มากกว่าม้ง

สำหรับทรัพย์สินในหมวดของยานพาหนะนั้น พบว่ารถจักรยานยนต์เป็นที่นิยมของกลุ่มคนยากจนมากกว่ารถยนต์เนื่องจากราคาที่ถูกลงกว่า อีกทั้งค่าใช้จ่ายค่าน้ำมันเชื้อเพลิงและการรักษาดูแลสูงกว่าเช่นกัน โดยเมื่อเปรียบเทียบระหว่างม้งและกะเหรี่ยงแล้วจะพบว่าม้งให้ความสำคัญกับยานพาหนะมากกว่ากะเหรี่ยง ซึ่งจะเห็นได้ว่ากลุ่มคนยากจนม้งมีร้อยละการถือครองยานพาหนะมากกว่าเนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกของครัวเรือนอยู่ไกลจากที่อยู่อาศัยมากกว่าในกลุ่มยากจนกะเหรี่ยง

ตารางที่ 6.9 มูลค่าและร้อยละครัวเรือนในการถือครองทรัพย์สิน

กลุ่มคนยากจน	มูลค่ารวมเฉลี่ย	การถือครองทรัพย์สิน (ร้อยละของครัวเรือน)			
		โทรทัศน์	วิทยุ	รถยนต์	รถจักรยานยนต์
ม้ง					
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 1	6,875	-	100	-	50
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 2	8,275	-	75	-	50
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 3	35,475	50	50	25	75
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 4	35,400	25	75	25	50
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 5	20,300	-	25	25	-
กะเหรี่ยง					
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 1	1,714	-	-	-	14
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 2	7,871	14	38	-	50
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 3	7,971	14	28	-	43
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 4	8,986	28	71	-	28
กลุ่มที่มีรายได้ 20 % ที่ 5	10,940	60	20	-	40

แหล่งที่มา: การสำรวจ, 2544.

6.5 สาเหตุการกลายเป็นคนจน

การกลายเป็นคนจนนั้นอาจเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุด้วยกัน สำหรับในการศึกษาด้านสาเหตุ ความยากจนของชุมชนเขตความรับผิดชอบศูนย์พัฒนาฯ โครงการหลวงแม่แฮนั้นพบว่าสาเหตุมีลักษณะที่ อาจเกิดจากเหตุการณ์ต่างๆ เช่น ไม่คาดฝันหรือความขาดแคลนที่เกิดขึ้นในการสร้างความมั่นคงทาง อาหารครัวเรือน เป็นต้น อธิบายได้ดังนี้

การเผชิญกับปัญหาด้านครอบครัว

การสูญเสียหัวหน้าครัวเรือน เนื่องจากปัญหาติดยาเสพติดซึ่งในภายหลังอาจเสียชีวิตหรือกลายเป็นผู้เร่ร่อนไปที่อื่น การหย่าร้างระหว่างสามีภรรยาการฆ่าตัวตายของหัวหน้าครัวเรือน สิ่งเหล่านี้ ทำให้ครัวเรือนยากจนต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนแรงงานและศักยภาพของแรงงานที่เหลือทั้ง ผู้หญิงและเด็กจึงไม่สามารถทำงานในลักษณะการออกแรงได้มากเท่าใดนักทำให้งานในแปลงเพาะปลูก ของตนเองต้องใช้ระยะเวลานานขึ้นหรือในกรณีที่ออกรับจ้างต่าง ๆ จะถูกกำหนดค่าตอบแทนในอัตราที่ ต่ำ

ภาวะทุพพลภาพ การเจ็บป่วยเรื้อรัง หรือการเป็น โรคร้ายแรงของแรงงานหรือสมาชิกในครัว เรือนที่ต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลและต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ครัว เรือนต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นสูงเดิมอย่างมาก โดยครัวเรือนเหล่านี้มักไม่มีเงินออมจำนวนมากเพียงพอ สำหรับภาวะความเจ็บป่วยต่างๆ จึงต้องกู้ยืมจากผู้อื่นทำให้เกิดภาวะการเป็นหนี้ อีกทั้งการทำงานของ แรงงานในครัวเรือนไม่สามารถเป็นไปได้นอกจากต้องคอยปฐมพยาบาลผู้ป่วยในระยะเวลานาน สิ่ง เหล่านี้นำไปสู่ปัญหาเรื่องการขาดแคลนแรงงาน ซึ่งครัวเรือนยากจนร้อยละ 18 ของครัวเรือนยากจน ทั้งหมดประกอบด้วยมั่งร้อยละ 20 ของชนเผ่า และกะเหรี่ยงร้อยละ 14.2 ของชนเผ่า ระบุว่าปัญหาสำคัญ ที่สุดที่ทำให้เกิดความยากจน คือ จำนวนแรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอ ประกอบกับเมื่อครัวเรือน ยากจนมีภาวะพึ่งพิงในครัวเรือนจำนวนมากจึงส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนนั้นสูงขึ้น และเมื่อแรงงาน ในครัวเรือนมีเพียง 1 – 2 คนเท่านั้นทำให้รายได้ที่แรงงานในครัวเรือนหามาได้นั้นจึงอาจไม่เพียงพอต่อ ความต้องการบริโภค

การเผชิญกับปัญหาด้านความเสี่ยง

การล้มเหลวทางการผลิตด้านการเกษตร เมื่อต้องเผชิญกับความเสี่ยงด้านภาวะแปรปรวนทาง ธรรมชาติ เช่น การตกหนักฝนและลูกเห็บตก การระบาดของโรคและแมลง ซึ่งเป็นปัญหาที่ไม่สามารถ ควบคุมได้และครัวเรือนยากจนเหล่านี้ยังต้องเผชิญกับปัญหาเหล่านี้ทุกๆ ปี ความเสียหายที่เกิดขึ้น อย่างรุนแรงของผลผลิตเสียหายจนเกษตรกรต้องปล่อยให้ผลผลิตในแปลงทั้งหมดและทำการปลูกใหม่ อีกครั้ง สิ่งนี้ได้ส่งผลต่อการหมุนเวียนของเงินทุนซึ่งทำให้ความสามารถในการชำระหนี้คืนภายใน กำหนดนั้นลดลงและอาจทำให้แหล่งเงินทุนอื่นๆ ขาดความเชื่อมั่นที่จะให้ครัวเรือนเหล่านี้กู้ยืมได้อีก

การเสียหายที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งนั้นส่งผลให้ครัวเรือนเกษตรกรรายจนที่กู้ยืมเงินหรือปัจจัยการผลิตนั้นก็จะไม่สามารถชำระหนี้เก่าที่มีค่านได้และจำเป็นต้องกู้ยืมอีกครั้งเพื่อการเพาะปลูกใหม่ให้ได้เงินไปชำระหนี้คืนทั้งเก่าและใหม่ หากเกษตรกรต้องเผชิญกับการล้มเหลวทางการผลิตและการตลาดอีกก็จะเป็หนี้สินขึ้นไปเรื่อยๆ ส่วนเกษตรกรผู้ที่มีเงินออมของตนเองนั้นส่วนใหญ่จะมีเงินทุนหมุนเวียนจำนวนไม่มากเท่าใดนักเมื่อต้องเผชิญกับความล้มเหลวทางการเกษตรแล้วทำให้เงินทุนที่มีอยู่ของครัวเรือนหมดไปและต้องเข้าสู่การกู้ยืมคังเกษตรกรรายอื่น หากเกิดภาวะปัญหาดังข้างต้นขึ้นอีกก็จะทำให้ครัวเรือนเหล่านี้ตกอยู่ในสภาพของการเป็นผู้ที่ไม่มีเครดิตในการกู้ยืม

สิ่งนี้ได้ส่งผลกระทบต่อการหมุนเวียนของเงินทุนซึ่งทำให้ความสามารถในการชำระหนี้คืนภายในกำหนดนั้นลดลงทำให้เกิดการขาดความเชื่อมั่นจากแหล่งเงินทุนอื่นๆ ในการให้กู้ยืมครั้งต่อไป ซึ่งนำไปสู่การขาดแคลนเงินทุนเพื่อใช้ในการผลิตทางการเกษตร เป็นสาเหตุสำคัญที่สุดของความยากจนในกลุ่มครัวเรือนยากจนร้อยละ 38 จำแนกเป็นครัวเรือนมั่งร้อยละ 55 ของชนเผ่า และกะเหรี่ยงร้อยละ 28.5 ของชนเผ่า เกษตรกรกลุ่มนี้อาจจะมีความขาดแคลนปัจจัยการผลิตอื่นร่วมด้วยเช่นกันแต่ปัญหาสำคัญที่สุดคือ การมีเงินทุนในการเพาะปลูกของครัวเรือนไม่เพียงพอและไม่สามารถหาแหล่งเงินกู้ยืมได้อย่างเพียงพอโดยกู้ยืมได้ในวงเงินต่ำไม่เพียงพอต่อการผลิต

ความเสี่ยงในเรื่องระดับราคาและตลาดรับซื้อผลผลิตนั้น แม้ครัวเรือนยากจนจะสามารถผลิตพืชผักต่างๆ ได้อย่างมีคุณภาพก็ตาม แต่เกือบทุกครั้งที่ในการขายผลผลิตนั้นจะต้องเผชิญกับความผันผวนของระดับราคาพืชผักตามฤดูกาล การขาดอำนาจในการต่อรองราคากับพ่อค้า การเข้าไม่ถึงตลาดรับซื้อผลผลิต การปลูกพืชเพื่อการค้าที่ต้องเผชิญราคาลง และการขาดแหล่งตลาดรองรับผลผลิตนั้นยังทำให้มีผลต่อการหมุนเวียนเงินทุนในการผลิตครั้งต่อไป การเข้าไม่ถึงตลาดผลผลิตนั้นพบว่ามีเพียงเกษตรกรร้อยละ 9 ซึ่งประกอบด้วยครัวเรือนมั่งร้อยละ 10 ของชนเผ่า และกะเหรี่ยงร้อยละ 5.7 ของชนเผ่าเท่านั้นที่ระบุว่าปัญหาสำคัญที่สุดของความยากจนเกษตรกรรายจนกลุ่มนี้ ซึ่งอาจถือได้ว่ากลุ่มเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพทางด้านการผลิตอยู่ แต่ยังไม่มีความสามารถเพียงพอที่จัดการด้านการตลาดของตนเองให้มีความเสถียรภาพได้ ซึ่งหลายครั้งที่เกษตรกรรายจนปล่อยผลผลิตทิ้งเสียในแปลงโดยไม่ขายให้กับพ่อค้าเลยเนื่องจากราคาที่ได้ต่ำเกินกว่าระดับการลงทุนซึ่งจะทำให้เกษตรกรเข้าในวัฏจักรดั่งข้างต้น

การเผชิญปัญหาด้านการถือครองทรัพย์สินที่เป็นปัจจัยการผลิต

ขนาดการถือครองและสภาพของที่ดินเป็นสิ่งสำคัญในการผลิตทางการเกษตร ในครัวเรือนยากจนนั้นส่วนใหญ่จะระบุปัญหาเรื่องจำนวนที่ดินในการเพาะปลูกเป็นหนึ่งในสาเหตุของความยากจนของครัวเรือนซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการได้รับมรดกจากพ่อแม่จำนวนน้อยตั้งแต่แรก และแม้ว่าจำนวนที่ดินในการเพาะปลูกของหลายครัวเรือนจะมีมากกว่าเกษตรกรในพื้นที่ราบก็ตามแต่เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงทำให้การเพาะปลูกซ้ำบนพื้นที่เดิมทุกปีนำไปสู่การชะล้างพังทลายได้สูงและเกิด

การล้อมโทรมของดินได้ง่าย การใช้ประโยชน์ที่ดินจึงต้องมีระบบการพักหน้าดินซึ่งทำให้เกษตรกรยากจนเสียโอกาสในการผลิตบนพื้นที่ส่วนนั้นไป ในกรณีครัวเรือนยากจนที่มีที่ดินเพียง 1 – 2 ไร่ นั้นจึงถือว่าเป็นผู้ขาดแคลนที่ดินอย่างมาก

การขาดแคลนที่ดินเพื่อการเพาะปลูกนั้น มีครัวเรือนยากจนร้อยละ 25 ครัวเรือน โดยเป็นมั่งร้อยละ 15 ของชนเผ่า และกะเหรี่ยงร้อยละ 28.5 ของชนเผ่า ระบุว่าปัญหาสำคัญที่สุดของความยากจนโดยลักษณะส่วนใหญ่ของปัญหาในด้านนี้คือจำนวนที่ดินไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกและมีปัญหาในด้านคุณภาพต่ำของพื้นที่ดินร่วมด้วยเนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกมีลักษณะความลาดชันสูงและไม่สามารถใช้ระบบไถหมุนเวียนเพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ที่ดินได้ดีทำให้การชะล้างหน้าดินสูง ในอดีตนั้นครัวเรือนยากจนสามารถได้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกมาโดยการได้รับมรดกจากพ่อแม่และการเปิดพื้นที่ป่าเพื่อการเพาะปลูก แต่เนื่องจากในปัจจุบันการเปิดพื้นที่ป่าเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายจึงไม่สามารถขยายพื้นที่ปลูกจากการเปิดพื้นที่ป่าได้ ทำให้การได้มาซึ่งที่ดินในปัจจุบันของครัวเรือนยากจนมีเพียงการได้รับมรดกจากพ่อแม่เท่านั้น ซึ่งหากรุ่นพ่อแม่มีการจับจองพื้นที่เพาะปลูกไว้ไม่มาก อาจส่งผลให้คนในรุ่นลูกเกิดความขาดแคลนได้

นอกจากนี้แล้วยังมีครัวเรือนร้อยละ 10 ครัวเรือนกะเหรี่ยงร้อยละ 8.8 ของชนเผ่า ที่ระบุว่าเกิดปัญหาทุกอย่างขึ้นพร้อมๆ กัน ทั้งเงินทุน พื้นที่เพาะปลูก แรงงาน และทักษะความรู้ในการสื่อสารและการผลิต ทำให้ความสามารถในการผลิตไม่เพียงพอตั้งแต่ระดับการบริโภคของครัวเรือน ซึ่งกลุ่มนี้จัดอยู่ในกลุ่มครัวเรือนที่ยากจนมากที่สุดในกลุ่มศึกษา โดยส่วนใหญ่จะดำรงชีวิตโดยการปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภคแต่ไม่เพียงพอและมีอาชีพหลักคือการออกรับจ้างตลอดทั้งปี

จากข้างต้นชี้ให้เห็นถึงสาเหตุการกลายเป็นคนจนนั้นส่วนใหญ่มาจากการที่เกษตรกรพยายามปรับตัวให้เข้ากับระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์และกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ถูกกำหนดโดยภายนอก การจัดการการผลิตภายใต้จำนวนทรัพยากรที่ขาดแคลนและการไม่สามารถเข้าไม่ถึงตลาด ผลกระทบที่ตามมาคือเกษตรกรแต่ละรายจำเป็นต้องมีกลยุทธ์ปรับตัวในการดำรงชีวิตด้านอื่นตามมามากมาย สำหรับในกลุ่มครัวเรือนเหล่านี้แม้ว่าจะถูกระบุให้กลายเป็นคนยากจนของชุมชนที่ต้องเผชิญกับผลกระทบทั้งในลักษณะที่ดีขึ้นและแย่ลงจากการเปลี่ยนแปลงของระบบก็ตาม นอกจากสาเหตุการนำไปสู่การกลายเป็นคนจนดังข้างต้นแล้ว ยังมีสาเหตุทางด้านค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตเพิ่มขึ้นประกอบอีกด้านหนึ่งโดยครัวเรือนยากจนทั้งหมดระบุว่าค่าครองชีพในครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นจากอดีตในขณะที่สภาพด้านการผลิตมีไม่เพียงพอเท่ากับคนอื่นในชุมชนจึงจำเป็นต้องผลิตตามอัตภาพที่สามารถจะทำได้เท่านั้น ภายใต้ปรับเปลี่ยนของปัจจัยและกฎเกณฑ์ในการดำรงชีวิตด้านต่างๆ ของชุมชน

6.6 สรุป

ในหมู่บ้าน 6 แห่งที่เป็นพื้นที่ศึกษานั้นมีความเหลื่อมล้ำทางฐานะเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกรในระดับทั่วไปซึ่งมีทั้งครัวเรือนฐานะร่ำรวย ปานกลาง และยากจน โดยครัวเรือนในชุมชนอยู่ในฐานะระดับปานกลางมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 53 ของครัวเรือนทั้งหมด ครัวเรือนฐานะร่ำรวยร้อยละ 25 ของครัวเรือนทั้งหมด และครัวเรือนฐานะยากจนมีจำนวนน้อยที่สุด โดยคิดเป็นร้อยละ 22 ของครัวเรือนทั้งหมด และเกณฑ์การพิจารณาเพื่อระบุถึงกลุ่มยากจนนั้น ได้แก่ ความเพียงพอของการมีข้าวในการบริโภค การถือครองทรัพย์สิน โดยเฉพาะที่ดินและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ อาชีพหลักที่สร้างรายได้และอาหารให้กับครัวเรือน ตลอดจนเงินทุนของครัวเรือนและการเข้าถึงแหล่งเงินทุนต่างๆ ซึ่งครัวเรือนยากจนในชุมชนจะมีลักษณะตามเกณฑ์เหล่านี้ในระดับต่ำกว่าคนในฐานอื่น นอกจากนี้เมื่อศึกษาเฉพาะกลุ่มยากจนในเรื่องของรายได้จะพบว่ารายได้เฉลี่ยของครัวเรือนยากจนอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าเส้นความยากจนทั้งในระดับประเทศและพื้นที่ โดยรายได้รวมเฉลี่ยของครัวเรือนยากจนทั้งหมดเท่ากับ 760 บาทต่อคนต่อเดือนหรือมีรายรับเฉลี่ยเพียง 25 บาทต่อคนต่อวันเท่านั้น และความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นระหว่างคนยากจนด้วยกัน โดยเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มผู้ที่มีรายได้ต่ำสุดและกลุ่มผู้ที่มีรายได้สูงสุดมีความแตกต่างกันถึง 5 เท่า ซึ่งความเหลื่อมล้ำทางรายได้ที่เปรียบเทียบระหว่างครัวเรือนยากจนในชนเผ่าด้วยกันเองนั้นพบว่ามักจะอยู่ในระดับ 5.5 เท่า ซึ่งสูงกว่ากะเหรี่ยงที่อยู่ในระดับ 3.8 เท่า โดยสาเหตุสำคัญของความยากจนเนื่องมาจากการที่คนยากจนต้องเผชิญกับปัญหาในด้านครัวเรือน เช่น การเสียชีวิตของหัวหน้าครัวเรือนนำไปสู่การขาดแคลนแรงงานในครัวเรือน การเผชิญกับปัญหาด้านความเสี่ยงทางการผลิตและการตลาด ตลอดจนการเผชิญกับการขาดแคลนในฐานทรัพยากรการผลิตทั้งที่ดินและเงินทุน เป็นต้น